

Revus

Journal for Constitutional Theory and Philosophy of
Law / Revija za ustavno teorijo in filozofijo prava

17 | 2012

Pravo, nogomet in nauk o razlaganju

Univerzalni temeljni dohodek v Sloveniji

Recenzijska diskusija zbornika UTD v Sloveniji. Premisleki, stališča,
dokumenti (Ur. Igor Pribac & Valerija Korošec), Krtina: Ljubljana 2011

*Universal Basic Income in Slovenia. A Critical Review of UTD v Sloveniji (Eds.
Pribac & Korošec, Krtina: Ljubljana 2011)*

Urban Boljka

Electronic version

URL: <http://journals.openedition.org/revus/2244>

DOI: 10.4000/revus.2244

ISSN: 1855-7112

Publisher

Klub Revus

Printed version

Date of publication: 10 juin 2012

Number of pages: 105-108

ISSN: 1581-7652

Electronic reference

Urban Boljka, « Univerzalni temeljni dohodek v Sloveniji », *Revus* [Spletna izdaja], 17 | 2012, Datum
spletne objave: 10 juin 2014, ogled: 22 septembre 2020. URL : <http://journals.openedition.org/revus/2244> ; DOI : <https://doi.org/10.4000/revus.2244>

All rights reserved

Urban Boljka*

Univerzalni temeljni dohodek v Sloveniji

Recenzijska diskusija zbornika *UTD v Sloveniji. Premisleki, stališča, dokumenti* (Ur. Igor Pribac & Valerija Korošec), Krtina: Ljubljana 2011

Zbornik *UTD v Sloveniji: Premisleki, stališča, dokumenti* je po prvem zborniku *Brezplačno kosilo za vse?*, ki je izšel že leta 2003, drugi poskus, kako razpravo o univerzalnem temeljnem dohodku (UTD) predstaviti in približati širši javnosti. Ker je UTD drugačen od trenutnih usmeritev v socialni politiki in svoje bistvo išče v brezpogojnosti in univerzalnosti dohodka, saj ga prejemajo vsi državljani ali prebivalci ne glede na preverjeno potrebo ali zahteve po delu, hkrati pa se mu pripisuje velike družbeno-transformatorne in emancipatorne potenciale, si prav gotovo zasluži podrobno akademsko obravnavo¹.

Če so v prvem zborniku prevladovali prevodi nekaterih pomembnejših tujih razprav in akademskih prispevkov o UTD, ki so jih s svojim razmišljanjem dopolnili nekateri pomembnejši predstavniki politične in akademskega sfere, pa sta se urednika Igor Pribac in Valerija Korošec tokrat odločila za drugačen pristop.

Zbornik je sestavljen iz štirih sklopov. V prvem sklopu se nahaja uvodnik Igorja Pribca, sledi prevod enega bolj znanih člankov Philippa Van Parijsa, enega najbolj prominentnih zagovornikov UTD, *Temeljni dohodek: preprosta in močna ideja za enaindvajseto stoletje* in skrajšana študija Valerije Korošec *Predlog UTD v Sloveniji – zakaj in kako?*, ki je bila v polnem obsegu objavljena že leta 2010, in se v največji meri osredotoča na ekonomsko izvedljivost uvedbe UTD v Sloveniji.

Drugi sklop, ki se imenuje *Premisleki*, je sestavljen iz izvirnih znanstvenih člankov slovenskih avtorjev, ki so bili povabljeni k sodelovanju. Avtorji se tematike UTD lotevajo na raznolike načine, med njimi pa zasledimo tako podpornike ideje kot tudi njene nasprotnike. Prevladujejo podporniki uvedbe UTD v Sloveniji, ki pa razloge za svojo podporo iščejo v ideološko in vsebinsko različnih upravičevanjih. Tako npr. Srečo Dragoš razume UTD kot sredstvo za učinkovito reševanje socialne države in izogibanje paternalizmu države. Vesna Leskošek izpostavlja problem sodobnih usmeritev v socialnih politikah, ki potekajo v smeri vse večjega pogojevanja in povzročajo upad brezpogojnih socialnih politik, kar se vse bolj kaže kot največja ovira tudi pri uvedbi UTD v Sloveniji – le ta bi s svojo brezpogojnostjo in univerzalnostjo ukinil nadzor nad upravičenci oziroma razlikovanje med 'zaslužnimi' in 'nezaslužnimi' državljani. Sorodno besedilo je prispevek Daniela Popovića, ki upravičenost do UTD išče v temeljnih pravnih dokumentih mednarodnih organizacij in smernicah EU. Izrecne pravice do UTD sicer v njih ne najde, pa vendar se v večini dokumentov omenja pravica do ekonomske in socialne varnosti državljanov, kar lahko utrdi prizadevanja po uvedbi UTD. Sledita bolj teoretsko naravnana prispevka Zdenka Kodelje in Karoline Babič. Prvi se loti ene izmed najpomembnejši tem v razpravah o UTD, tj. eksploatacijski ugovor zoper UTD, ki pravi, da je nesprijemljivo, da t. i. produktivni državljani financirajo brezpogojno dodeljevanje družbenih dobrin in virov tistim, ki so sposobni delati, a ne delajo oziroma niso pripravljeni de-

* urban.boljka@gmail.com | PhD.

1 Philippe Van Parijs, *Real Freedom for All. What (if anything) Can Justify Capitalism?*, Oxford, Oxford University Press, 1995.

lati, in s tem prispevati svojega deleža k splošni družbeni blaginji. Kodelja osvetli razpravo o eksploatacijskem ugovoru zoper UTD z vidika teorije egalitarnega liberalizma Johna Rawlsa, in t. i. pravega libertarizma Philippa Van Parijsa. Zelo zanimiv je prispevek Karoline Babič, ki upravičenost do UTD ne izpeljuje iz nujnosti prekinitev povezave med plačanim delom in dohodkom, ampak iz nujnosti redefinicije dela v sodobni družbi. Izhaja iz idej italijanskih postmarksistov, ki ugotavljajo, da smo v postmodernih družbah prav vsi proizvajalci ekonomske vrednosti (skozi naše udejstvovanje v neformalnih ali formalnih delovnih aktivnostih) in s tega vidika tudi upravičeni do dela tako ustvarjene presežne vrednosti. Povsem drug pristop k UTD nam v svojem prispevku ponudi Renata Šribar, ki izhaja iz feminističnih zadržkov do UTD. Le ti zahtevajo širšo in bolj strukturno redefinicijo odnosov med spoloma, kot jo lahko prinese uvedba UTD. Mirjana Nastran Ule pa izpostavlja še eno družbeno skupino, ki bi lahko imela od uvedbe UTD precejšnje koristi – to so študentje, ki se soočajo s problemi vezanimi na podaljševanje šolanja in zagotavljanje finančne neodvisnosti od izvirne družine. Ne pozabimo na nasprotnike oziroma skeptike ideje UTD. Bernard Brščič in Rok Svetličič s kritičnim vrednotenjem argumentov za UTD skozi politično filozofijo zagovarjata nedopustnost posega v pravice tistih državljanov, ki bi z uvedbo UTD postali njegovi netto plačniki, kljub temu, pa priznava nekatere pozitivne in plemenite aspekte ideje. Skeptičen do UTD ostaja tudi Goran Lukič, ki v svojem prispevku izpostavlja moč kapitalizma, da svoje lastne kritične točke spreminja v lastne prednosti. Tako bi neoliberalni kapitalizem idejo UTD, še posebej v trenutni interesni konstelaciji moči med nadnacionalno dezorganiziranim kapitalom in nacionalno omejenim političnim prostorom, zlahka izkoristil za odpravo obstoječih instrumentov države blaginje in vpeljavo t. i. vitke države.

Tretji sklop, poimenovan *Stališča*, vsebuje krajše prispevke različnih avtorjev oz. njihova stališča do UTD. Kot pojasnjuje Igor Pribac v uvodniku k zborniku, je bil tretji sklop zasnovan odprto, da bi v njemu našli prostor vsi, ki imajo o UTD izoblikovano mnenje in ga želijo sporočiti javnosti. Na ta način je zbornik tudi odsev družbeno-političnega utripa in ponuja vpogled v trenuten

odnos javnosti in najpomembnejših deležnikov do UTD in njegove uvedbe v Sloveniji. Sledi zadnji sklop *Dokumenti*, ki vsebuje izjave uglednih državljanov o UTD v zadnjih osmih letih in *Sklep Državnega sveta RS k zaključkom posveta o UTD v Sloveniji*.

Zbornik *UTD v Sloveniji: Premisleki, stališča, dokumenti* vsekakor prinaša nova spoznanja o UTD v Sloveniji. Skozi raznolikost in vsebinsko različnost sklopov celovito predstavi nacionalno razpravo o UTD v zadnjih letih. Pri tem osvetljuje tematike, ki so prevladujoče tudi v aktualni svetovni razpravi o UTD, ob tem pa, kar je ena izmed kvalitete zbornika, upošteva posebnosti našega družbeno-političnega prizorišča. Naša nacionalna razprava o UTD torej sledi svetovni s tem, ko se osredotoča na nujnost razrešitve krize zaposlitvene družbe, zagotavljanje socialne vključenosti, reformo države blaginje, enakopravno obravnavo obeh spolov, zagotavljanje spoštovanja principa recipročnosti, povečanje demokratičnega potenciala družb, razreševanje eksploatacijskega ugovora zoper UTD in nenazadnje na zagotavljanje prave svobode in povečevanje možnosti za uresničevanje posameznikovega ideala dobrega življenja.²

Pri tem morda zmoti, da v zborniku prevladuje t. i. socialnopolitični pristop, ki je v zadnjih letih postal prevladujoč pristop pri zagovorništvu UTD tudi v svetu. Na ta način nekoliko pozablja na širša (tudi globalna) vprašanja, ki jih morebitna uvedba UTD poraja. Npr. kaj je končni cilj uvedbe UTD? Je končni cilj UTD radikalna nadomestitev države blaginje? Je UTD le dopolnilni del obstoječih institucij držav blaginje? Na kakšen način zagovarjati UTD, da ta ne bi postal še eden v nizu socialnopolitičnih ukrepov, ki bi ga kapitalistični sistem 'izrabil' le za reformo države blaginje in vnovično stabilizacijo kapitalističnega sistema? Ali UTD presega protislovja obstoječega kapitalističnega sistema in ga odpravlja?

To so vprašanja, ki se jim zagovorniki UTD ne bi smeli izogibati, v razpravah o UTD pa bi morala dobiti precej bolj pomembno mesto, kot ga imajo danes. To velja tudi za Slovenijo. Nekateri pomembni družboslovci (npr. Zygmunt Bau-

2 Urban Boljka, *Univerzalni temeljni dohodek: meje in možnosti njegove implementacije*, doktorska disertacija, Ljubljana, FDV, 2011, 31.

man, Andre Gorz, Harry Dahms) celo menijo, da trenutno dominanten socialnopolitični pristop k zagovarjanju UTD na ta vprašanja ne more ustrezno odgovoriti, saj je sam ujet v omejeno razumevanje UTD kot socialnopolitičnega ukrepa znotraj premis delovanja države blaginje, ekonomskih izračunov izvedljivosti in obstoječega neoliberalnega kapitalističnega sistema. Socialnopolitični pristop k zagovarjanju UTD namreč razglša nujnost razrešitve kapitalizmu inherentnih družbenih problemov, ki pa jih slednji potrebuje za nemoteno delovanje. Ker je država blaginje sestavni del matrike z delovno etiko predenega kapitalističnega sistema, ki je sam po sebi vzrok družbenih problemov, ki jih poskuša država blaginje razrešiti, ta ne more predstavljati ustreznega polja oblikovanja alternativnih in tej matriki nasprotujočih javnih politik. Ti avtorji zato trdijo, da je potrebno dominanten diskurz o UTD preseči in nadomestiti z novim pristopom. Argumentiranje in zagovarjanje UTD znotraj premis obstoječih postulatov države blaginje je namreč neproduktivno, saj je država blaginje sama družben podsystem, ki je sestavni del kapitalističnega sistema in je kot taka soodgovorna za negativne posledice njegovega delovanja, ki naj bi jih UTD skušal odpraviti. Zato UTD ne sme postati le še eden od ukrepov države blaginje, ki bi bil zaznamovan z ozko logiko identificiranja problemov in njihovega reševanja ter bil tako v funkciji ponovne zagotovitve stabilnosti obstoječega kapitalističnega sistema, ampak mora izkoristiti svoj širši potencial, tj. da omogoči vsakemu članu družbe pravo svobodo z zagotavljanjem možnosti za uresničevanje posameznikovega ideala dobrega življenja (tudi) onkraj družbe dela ter tako radikalno spremeni okoliščine človekovega obstoja in posledično sam kapitalistični sistem.

Bauman³ opozarja še na en problematičen element prevlade socialnopolitičnega diskurza; in sicer dokazovanje, da je UTD izvedljiv z ekonomskega vidika. To se na prvi pogled zdi nesmiselno, saj je ekonomska izvedljivost eden od temeljev pridobivanja javne in politične podpore za določeno javno politiko. Kljub temu pa Bauman izpostavlja, da je ekonomski pristop k zagovorništvu UTD kontraproduktiven, saj implicira, da je UTD

socialni transfer in ne pravica vsakogar. Tako se UTD ujame v logiko analize stroškov in koristi in neoliberalnega konteksta, ki pogloblja obstoječe odnose moči in zmanjšuje emancipatorni potencial družbe. Tudi Gorz⁴ podobno trdi, da je ekonomistični pristop k uvedbi UTD sporen, saj mu na eni strani jemlje družbeno-transformatorno moč, na drugi pa ga ukaluplja v socialnopolitični diskurz, ki je del dominantnega neoliberalnega ekonomskega modela. Če je UTD podvržen tej logiki, izgubi sebi lastna merila sprejemljivosti in izvedljivosti ter postane podrejen njemu tujim, eksternim merilom. Ta zavirajo njegovo ustvarjalno moč, njegova sposobnost alternativnega reševanja družbenih problemov pa postane vprašljiva. Le če UTD izstopi iz hegemonistične neoliberalne paradigme, se lahko izogne ekonomističnemu monopolu, ki omejuje našo sposobnost misliti družbene alternative.

Ekonomska izvedljivost socialnih politik je tako, kot jo razumejo avtorji, ki izpostavljajo problematičnost socialnopolitičnega pristopa k zagovarjanju UTD, zgolj družbeni konstrukt, ki jo je prav zato mogoče podvreči vnovičnim pogajanjem in posledično redefinicijam. Če zagovorniki UTD za svoj poligon argumentiranja izberejo socialnopolitični diskurz, ki je del obstoječega kapitalističnega sistema in ki določa, kakšne družbene alternative so mogoče z vidika njihove ekonomske izvedljivosti, se avtomatično podredijo merilom sistema, ki ga UTD sam skuša preseči.⁵

Dodaten problem socialnopolitičnega pristopa je, da se je za povečanje politične sprejemljivosti UTD pripravljen odpovedati nekaterim njegovim temeljnim značilnostim (brezpogojnosti, uniformnosti, univerzalnosti in trajnosti), s čimer pa predlog zvedeni in se odpove celoti svojih emancipatornih in družbeno-transformatornih potencialov. Na ta način se odpoveduje tudi možnosti, da bi radikalno spremenil obstoječi kapitalistični sistem in presegel njegova protislovja.

3 Zygmunt Bauman, *In Search of Politics*, Stanford, Stanford University Press, 1999, 185.

4 Andre Gorz, *Reclaiming Work: Beyond the Wage-Based Society*, Cambridge, Polity Press, 1999, 91.

5 Ian Orton, *Promoting Income Security: Zygmunt Bauman and the Radicalisation of the Basic Income Debate*, <http://www.citizensincome.org/filelibrary/lan%20Orton,%20Bauman%20and%20the%20radicalisation%20of%20the%20C%20debate.pdf> (29. avgust 2009).

Dahms⁶ zato ugotavlja, da je socialnopolitični pristop nezadosten ali celo neprimeren za vzpostavitev legitimne argumentacije za UTD, ki se ji ne bi bilo treba sramovati lastnega potenciala za alternativno naslavljanje družbenih problemov. Zagovorniki UTD se namreč, če sprejmejo socialnopolitični pristop, znajdejo v naslednjem paradoksu. Trdijo, da je UTD s tem, ko alternativno definira polje družbenih problemov (zavračanje središčnosti delovne etike), kvalitativno drugačen od drugih socialnih politik, kar predpostavlja njegovo superiornost pri njihovem reševanju. Na drugi strani pa ob ugovorih nasprotnikov UTD zagovorniki hitro pozabijo na njegovo kvalitativno drugačnost – da bi ohranili možnost uvedbe in povečali uvedbeni potencial UTD, namenoma podcenjujejo grožnjo, ki bi jo UTD predstavljal družbeni središčnosti delovne etike. UTD je zato predlagan v neidealnih oblikah, oblikujejo se zagovori njegove brezpogojnosti in univerzalnosti ali pa je ta celo opuščena. Tako se zagovorniki odrekajo deklarirani drugačnosti UTD, četudi naj bi ta predstavljala konkurenčno prednost pred drugimi socialnopolitičnimi strategijami. S tega vidika se zagovarjanju UTD znotraj socialnopolitičnega pristopa ne uspe izvit iz socialnopolitične in ekonomistične reformne retorike, ki onemogoča alternativne opredelitve družbenih problemov in poglede nanje.

Socialnopolitični pristop (in njegova ekonomistična reformna retorika) k zagovarjanju UTD torej omejuje našo sposobnost zamišljanja alternativ onkraj obstoječega kapitalističnega sistema in sam pripomore k njegovi konsolidaciji in nadaljnji legitimizaciji. Zato se zdi, da moramo, če želimo, da bi UTD dejansko dobil priložnost uresničiti svoje potenciale in domet in ne bi bil uporabljen za 'servisiranje' kapitalističnega sistema, naše razmišljanje o njem (tudi v Sloveniji) oddaljiti od socialnopolitičnega pristopa in vztrajati na celoti njegovih temeljnih principov. To se zdi še toliko bolj pomembno ob trenutnem prestrukturiranju slovenske države blaginje, ki je še posebej močno navdahnjeno z retoriko varčevanja in finančne vzdržnosti.

6 Harry F. Dahms, *Globalization or Hyper-Alienation? Critiques of Traditional Marxism as Arguments for Basic Income, Social theory as Politics in Knowledge; Current Perspectives in Social Theory*, (2005), Vol. 23, 233.